

ללמוד - ולקיים

הערות מעשיות להלכה - על סדר הדרף היומי

"וכאשר תקום מן הספר: תחפש באשר למדת, אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו" - אגרת הרמב"ן

בבא בתרא דף צז - קב

ראש השנה האזינו • אלול ה'תשפ"ד - תשרי תשפ"ה

גליון רמו

גליון זה מיועד לעורר לב המעיין ולא לסמוך עליו למעשה

דרף צז

אין אומרים קידוש היום אלא על יין הראוי לנסך על גבי המזבח

לקדש על יין מבושל

ע"י שו"ע (ס' ערב ס' ח) מקדשין על יין מבושל ועל יין שיש בו דבש, ויש אומרים שאין מקדשים עליהם וכתב הרמ"א והמנהג לקדש עליו אפילו יש לו יין אחר רק שאינו טוב כמו המבושל או שיש בו דבש. וכתב המשנה ברורה (ס' שם ס"ק כא) שלפי דעת המחמירין אותן האנשים שמימיין מי דבש ביין למתק או משימין שם צוקאר [סוכר], יש להחמיר לפי דבריו.

יין עם סיכר הוא יותר טוב \ חביב: - וכתב הרמ"א [שם] שיש להקדים יין יותר טוב אפילו אם יש בו דבש [סוכר] או מבושל וכתב המשנה ברורה (ס"ק כג) דאם הם שוין, יש לחוש לדעת המחמירין בזה לא לקדש. וכן ע"י בשו"ע הרב (סעי' ט'), וערוך השולחן (סעי' ט').

ומצוי מאד שיש עם סוכר הוא יותר ערב עליו מייין יבש, ויש לעיין בדברי המשנה ברורה האם יש לזה קדימה, האם יין טובי הכוונה שהיין טוב לו וחביב וערב יותר (וכן שמענו בשם הגרי"י פ"ש זצ"ל) או רק שזה יין טוב בעצם, וע"י בשו"ת תשובות והנהגות ח"א

ס' רנג. ומדברי הטור בס' ערב מבואר שענין יין טובי או אינו טובי הכוונה שאין בו קמחין ואינו מקולקל, ואינו מזכיר ענין של ערב או חביב¹ ולכן פשוט דברי השו"ע ומשנה ברורה לא מדברים על יין יחביב אלא על יין שאינו מקולקל ולפי זה יוצא שלדברי המשנה ברורה עדיף יין יבש מייין עם סוכר שחביב. אכן מנהג העולם לא להקפיד בזה וכדברי הרמ"א, וכדלהלן.

מנהג גדולי ישראל בקידוש והבדלה

שמענו שהגרי"ש אלישיב זצ"ל היה נוהג לקדש על רוב יין עם סוכר, המעורב עם מיץ ענבים² (מפי נכדו הרב ארי' אלישיב שליט"א) וכן הגרש"ז אויערבך זצ"ל לא הקפיד על איזה יין לקדש עליו (שמענו מהגר"י שוב שליט"א). ובהבדלה הגרי"ש אלישיב זצ"ל הקפיד להבדיל על יין בלי לערבב עם מיץ ענבים. הג"ר יעקב אידלשטיין זצ"ל היה נוהג לקדש ולהבדיל רק על יין מתוק בלי תערובת מיץ ענבים (אחד מבני המשפחה). וכן הגר"ח קניבסקי זצ"ל נהג לקדש ולהבדיל רק על יין (מתוק עם סוכר). והגרא"ל שטינמן זצ"ל היה נוהג לקדש על יין ידל-כוהלי עם סוכר (מפי נכדו). והגר"נ קרליץ זצ"ל נהג לקדש על מיץ ענבים ולהוסיף מעט יין.³

דרף צט

חכם בכל מקרה לגופו]. אף בדבר שאין הפסד ממון או נזק אלא הצלת טורח שלא יצטרך להוציא ממנו בבית דין, כיון שהוא עושה דין אמת יכול להציל את שלו ואפילו בהכאה כאשר יעמוד הלה כנגדו, וא"א בענין אחר ע"י שו"ע שם. [אולם אם עמד הגולן נגד המציל והכהו הוא חייב בחבלתו כיון שהוא אינו עושה ברשות].

וזה דוקא כשיכול לברר שבדין תורה היה יכול להוציא ממנו, שאם לא כן אינו יכול לעשות דין לעצמו, ואפילו בלא הכאה (ע"י סמ"ע ס"ק ב), דלאו כל כמיניה לומר "שלי הוא ולהציל ממוני עשיתי" (ע"י שו"ע שם) ועל זה נאמר "צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה" משום שדוקא ת"ח היודע שהצדק עמו ושיכול לבררו בב"ד כראוי יכול לעשות דין לעצמו (ע"י ביאור הגר"א, שערי המשפט (להגרי"א סילבר שליט"א) פ"ו).

בשער הציון ס"ק לא שציין להאליה רבה.

² וסבר שלהלכה לא נפסק כשיטת הרמב"ם (ע"י ס' דרור יקרא).

³ ופעם אמר שהכי מהודר זה לקדש על יין יבש [בלי סוכר], משא"כ מיץ ענבים י"א דהוה מבושל ע"י פיסטור [אחד מבני המשפחה].

עביד איניש דינא לנפשיה

עביד איניש דינא לנפשיה

מי שרואה שיכול לבא לידי הפסד כגון שרוצים להזיקו או לגזול ממנו או שרואה חפץ משלו ביד חבירו ויהיה הפסד בדבר אם ימתין עד שיעמידנו לדין יכול לעשות דין לעצמו אפילו בהכאה באופן שא"א בענין אחר, והרי זה פטור על מה שחבל בחבירו מכיון שעשה ברשות (אולם אם חבל בו דרך נקמה ללא תועלת חייב), אבל אסור לבזותו ולחרפו שאין בזה תועלת בהצלת רכושו (ע"י שו"ע חו"מ ס' ד ורע"א שם). אמנם אדם הרואה שעושים וגוזלים אותו ולא יכול להציל את שלו מידיהם מפני שהם סרבנים שאינם צייתים לב"ד יכול אף לספר עליהם לשה"ר ורכילות וגם לחרפם ולביישם הכל לפי הצורך (ע"י בח"ח לשה"ר כלל י' ובבב"ח סקל"ט ורכילות כלל ט' ס"ב וס"ו ובבב"ח שם). [ויעשה שאילת

¹ וז"ל הטור ערב [ס' ב - ד] "יין מגתו מקדשין עליו, וכן יין שבפי החבית אע"פ שיש בו קמחין, ויין שבשולי החבית אע"פ שיש בו שמרים, וכו' ויין שתם של המרתף שאינו בדוק אם הוא טוב אם לאו. כולם מקדשים עליהם, ומכל מקום מצוה מן המובחר לברור היין הטוב לקדש עליו ועי'

דברי המשנה ברורה בהל"י יה"כ

מזיק לשכנים (דעת משפט ח"א).

שותף כופה את רעהו שיוכל להשתמש

שותף שבא לגזול את חלק של שאר השותפים ולהשתמש בו לבדו רשאים שאר השותפים לעשות בו דין ולכופו ליתן להם אפשרות להשתמש.

כך מבואר בגמ' (ב"ק דף כז) בעובדא דגרוגתא ומובא להלכה בכנה"ג (מהדורא בתרא סימן ד), (דעת משפט ח"א סעי' רכא).

שותף שמזיק לחפץ ניתן למנוע ממנו השימוש

בשותף

שותף שבזמן שמשתמש הוא מפסיד ומקלקל את החפץ המשותף מעבר לשימוש סביר רשאים שאר השותפים למנוע ממנו את השימוש בחפץ כל זמן שקיים חשש לנזק. (הרי רשאים למנוע מן השותף להשתמש בחפץ המשותף כשהוא מסכך אותו).

ליטול חפץ מן השוכר כשחושש להפסד: משכיר רשאי ליטול חפץ המושכר מן השוכר אם אינו מתנהג בו כראוי ויש חשש שיפסידו (דעת משפט שם).

ליטול המושכר בשביל לקבל דמי השכירות: יש שכתבו ששוכר בית שהלך תוך תקופת השכירות בלי לשלם דמי השכירות יכול המשכיר ליטול את הבית ולהשכירו לאחר, (רשב"ש ס' צא). והקשה בס' דעת משפט (שם אות רכד) הרי מה שחסר למשכיר זה פרעון דמי השכירות ומבואר ברמ"א בס' ד' שאין התובע יכול לעשות דין לעצמו אלא בלוקח חפץ שהוא שלו, ע' בדעת משפט מה שכתב בזה.

לפטר עובד שיש חשש שיזיק למעביד: הבעלים רשאי לפטר פועל או קבלן בתוך זמן השכירות כשיש חשש שיעשה לו נזק (מרדכי פי המניח הו"ד ברמ"א ס' תכא סעי' ו). במקום שקיים סיבה המצדיקה לפטר משום חשש נזק אין לפועל זכות לדרוש פיצויים. **לבטל עסקה כשיש חשש שיזיקו:** וה"ה דרשאי התובע לבטל עסקה וכל מיני התחייבויות שיש לו כלפי מי שיש חשש שיעשה נזק אם ההתחייבות תשאר קיימת (דעת משפט שם). [ולענין מעשה יעשה שאלת חכם בכל מקרה לגופו].

עביד איניש דינא לנפשיה ע"י אחר

בכסף הקדשים נסתפק האם מותר לישראל אחר לעזור להאי לעביד דינא לנפשיה ומסתפק אם מהני נאמנותו בקים ליה בגווייה שאינו משקר ואע"ג דבשו"ע (סי' טו סעי' ה) מנעו מלסמוך את עצמו על קים ליה בגווייה שאינו משקר, אפשר שרק בבית דין אין סומכין על קים ליה בגווייה.

וכתב **בחוט שני** (מילי דניקין (הל' מזוזה עמ' רמא)) אמנם בספר **חפץ חיים** כתב לענין קבלת לשון הרע לתועלת מאיניש דקים ליה בגווייה, הני מילי בקים ליה בגווייה באיש ההוא טובא דהיינו שמכיר היטב את טבע האיש ההוא שאינו משקר בשום אופן ואינו מגזם בדבר ודעתו סומכת עליו כל כך עד שנאמנים לו דבריו בזה, וגם בשאר דברים תמיד מהימן לו כשני עדים המעידים בבית דין שאין אחריהם שום ספק. ובהגה"ה שם כתב ודע דאפילו יתקבצו כל חלקי ההיתר של מהימן שאין אחריהם שום ספק, **אין מועיל רק לענין להאמין בעצמו אבל לא להפסידו בממון או להכותו ח"ו**, או לגנותו בדברים עבור זה, דלאו כל כמינייה להאמין לזה כבי תרי ולגרע בזה לאחר, וכתב עוד הח"ח שם בסעיף ז וכל זה בזמן התלמוד אבל היום לפי מה שהסכימו הפוסקים שאין לו לאדם לומר שפלוני מהימן ליה כבי תרי דלא משקר על כן אסור לו לקבל דבריו בשום אופן עיי"ש.

ומבואר מלבד החפץ חיים שלא סמכין על מאן לקים ליה בגווייה שאינו משקר אף לענין לשון הרע וא"כ אינו דין רק בבית דין אלא גם בעלמא לא סמכין על זה ולפי"ז לא שייך עביד איניש דינא לנפשיה ע"י אחר, אלא בגוונא שהאחר יודע מעצמו שהדין עמו וזה אינו מצוי שהוא יודע בודאי שהדין עמו.

אפשר להציל ע"י הליכה לבית דין

בנתיבות המשפט (סי' ד ס"ק א) כתב שהרמב"ם ושו"ע הכריעו לחלק בדינא דעביד איניש דינא לנפשיה בין קרקע למטלטלין דבקרקע דליכא שום פסידא בזמן מועט על שילך לבית דין אסור להכותו דכיון דליכא שום חשש הפסד הוי כאפשר להציל בענין אחר, דהא אפשר להציל ע"י בית דין וכל שאפשר להציל באו"א

כתב המשנה ברורה (הל' יו"כ סי' תרו ס"ק א) "ואם יש לחברו בידו ממון שיש לו תביעה עליהם, יודיענו אע"פ שחברו לא ידע מזה כלל, ועל כל פנים יסדר לפני הרב ומורה צדק הענין בשלמות ובאמת בלא שקר ולשאל האידך להתנהג. **כללו של דבר, כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו כי היצר הרע יש לו התרים הרבה (חיי אדם כלל קמז)**".

ע' דברי הג"ר **יעקב ריסנר שליט"א** (ספר דעת משפט ח"א בהקדמה) בענין עביד איניש דינא לנפשיה שיש טועים בדבר (לפעמים אף היראים והשלמים) וסבורים מתוך הבנה פשוטה שזכותו של כל תובע לעשות ככל מה שיחפוץ למי שחייב לו ממון וק"ו למי שבא לגזול ממנו. מתוך כך יוצא מכשול של איסורי גזל וחיובי נזיקין למרות שהנתבע אכן חייב לתובע.

דוגמה לכך: כתב (שם) שדיני תופס ממון עבור חוב הם רבים ומצוי המכשול, לדוגמא לקוח שקנה סחורה בצרכניה ונמצאת פגומה, רבים וטובים בהם מורין היתר לעצמם להחזיר הסחורה הפגומה למדף ולקחת סחורה אחרת בלא ליידיע את המוכר, ודבר זה יש בו בעיה מכיון שלמרות שיש לתובע זכות לתפוס עדיין אין נעשה שלו, וכמו שנתבאר ושכאשר הוא משתמש במוצר שתפס הרי הוא נכשל באיסור גזל.

האם מותר לאדם להרוג בהמה המזיקה לאחרים

כתב בשו"ת **חיות יאיר** (סימן קס"ה) וכיוצא בו ממש"כ דלאו בכל גוונא עביד איניש דינא לנפשיה, טעה חד מרבנן שהיה לו חנות לפני פתח ביתו בכל מיני קטניות וזרעונים, ותרנגולות של שכינה פורחות תמיד על החנות ואוכלות מהם, ואף שהפריחם כמה פעמים חוזרות ופורחות, וכמה פעמים הגיד לבעל התרנגולות שישמור תרנגולותיו ואם יחזרו ויבואו יכם וימיתם, ולא חש. ופעם אחת שחזרו ובאו ואכלו הכם בעל החנות והרג אחת מהם המובחרת לגדל ביצים ואפרוחים, ובאו לדין.

והיה פשוט בעיני בעל החנות דפטור משני טעמים, האחת שהתרה בו כמה פעמים והנהי עיזי דשוקא מתרינן במארייהו תרי ותלתא זמנין אי ציית ציית ואי לא מחייבין אותו לשוחטם כבב"ק (דף כ"ג ע"ב), ועוד הרי קיי"ל עביד איניש דינא לנפשיה אפילו במקום דליכא פסידא וכו'. ומ"מ יצא חייב ממני בדין וכו' דלא אמרינן עביד איניש דינא לנפשיה רק כשבא חבירו להזיקו בכוונה וכו' משא"כ כשבהמות חבירו מזקת אותו בלי ידיעתו ובלי רצון חבירו, וכו'.

מ"מ נראה דצריך התראה בעדים, וכ"כ הגהת שו"ע (חו"מ סימן תט"ז), אבל מה שמוזהר הניזק פה אל פה למזיק, לא נקרא התראה, שהרי יכול לכפור או לומר לא חששתי לדברך, לכן צריך לשלם לו את התרנגולות וכו'.

ואמרו עוד דדווקא בבהמה העומדת לשחיטה וכו' וכך הסכימו הראב"ד תוס' מרדכי ורשב"א והכי משמע לשון רש"י ומי יהרהר אחריהם וכו', וכן בעומדת לגדל ביצים אף על פי שהתרה בו לאו כל כמיניה להזיק לחבירו לשחטה וכמ"ש כמעט כל הפוסקים הנ"ל וכו'.

מ"מ עדיין לא נתיישבה דעתי במש"כ לחלק ולומר דבנזקי בהמת חבירו שילא מדעתו של חבירו לא שייך לומר עביד איניש דינא לנפשיה, מהא דאמר בסוגיא דעביד איניש דינא לנפשיה (ב"ק כ"ח.) ת"ש שור שעלה ע"ג חבירו להרגו ובא בעל התחתון ושמט את שלו ונפל עליון ומת פטור, מאי לאו במועד דליכא פסידא, פירוש ומ"מ פטור דעביד איניש דינא לנפשיה אפילו בדליכא פסידא. אע"פ דההיא בבהמת חבירו מיירי שבאה להזיק בלי ידיעתו, וצ"ע.

מ"מ הדין דין אמת כמש"כ, והנראה לענ"ד כתבתי, עכ"ל החווי"י. מבואר שפסק שבהמה המזיקה ממון אחרים אסור להורגה, אא"כ התרו בו בפני עדים, ורק בבהמה העומדת לשחיטה.

בשו"ת מהרש"ם (ד, קמ) כתב על פי החווי"י שאף לפזר סם המות בשדה של עצמו, ובהמת חברו נכנסת (שלא ברשות) ואוכלת ותמות, אסור. השואל רצה לחלק מהחווי"י, שבעושה בתוך שלו, ולא בידיים, מותר. והמהרש"ם לא הסכים עמו.

חומרי בניה שמזיקים לשכנים

שכן בבית משותף שהביא חומרי בניה כגון חול וכדומה לצורך שיפוץ ביתו והרוח מפזרת החול ויש הפרעה לשכנים לדעת החוות יאיר הנ"ל אין היתר לסלק החול אלא א"כ הבעלים יודע שרכושו

אסור להכות. וכתב **בחוט שני** (שם עמ' רלז) נראה בזמנינו י"ל דבכל חוב ממון איכא חשש הפסד משום שערך הכסף יורד והוא נפסד ע"י שהייתו, וא"כ כה"ג יהא מותר להכותו לשיטה זו במקום שאין איסור לעבוטו.

יחיד נגד רבים

כתב הרמ"א (ס' ד סעי' א) וכל זה מייירי ביחיד נגד יחיד, אבל יחיד נגד רבים, והוא מבני העיר, עבדי דינא לנפשייהו אם יודעים שהדין עמהם, אף על פי שאין יכולים לברר לפני בית דין, כי אינם יכולים להעיד, שכולן נוגעין בדבר (תשובת הרא"ש כלל ו' סימן כ"ו). ואם יש חלוקים וטענות ביניהם, הקהל נקראים מוחזקים לגבי היחיד, וצריך לתת להם משכון קודם שירדו עמו לדין (מרדכי פרק המוכר פירות וס"פ לא יחפור). והא דנקראים מוחזקים לגבי יחיד, דווקא בענייני מסים, אבל לא בשאר דברים; ומכל מקום

צריך לתת משכון קודם שירדו לדין עמו (ת"י סימן שמ"א). וכל זה כשאין היחיד תלמיד חכם, אבל אם הוא תלמיד חכם שתורתו אומנתו, ויש לו דין בזה מחמת מסים, אין צריך לתת להם משכון, גם אינם נקראים מוחזקים נגדו (מוה"ר מריזבורג), ומותר לכופו בענייני מסים ע"י עובדי כוכבים ולהפסידו, אם אינם יכולים להוציא ממנו המס בענין אחר (מהרי"ק שורש י"ז).

בית כנסת נגד יחיד

וע"פ זה כתב **בחוט שני** (שם עמ' רמ) ציבור שיש להם בית הכנסת דין הציבור כבני העיר לגבי היחיד לגבי מה שנוגע לבית הכנסת, וגדר ציבור הוא בכל דבר שאם היחיד פורש אינו נוטל חלקו עמו, דאי לאו הכי הרי כמו שותפים, שכולם יחידים. **ועד בית:** ועל כן בית משותף לכמה וכמה שכנים, אין לועד הבית דין ציבור אלא דין שותפים (**חוט שני** שם).

דף ק - קב

המוכר מקום לחבירו לעשות לו קבר

דברי גדולי ישראל בזמננו נגד קבורה בקומות

כתב הגר"י אפרתי שליט"א בשו"ת ישא יוסף (או"ח ח"ד סי' א) הנה לדאבון לב לא זכינו עד עתה (חורף התשפ"א) שכל מתי ישראל ינתנו לקבורה כהלכה מהם שמונחים בקבורה בקומות שלדעת מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל יש בזה שינוי ממנהגי הקבורה וחסרון בעצם קבורה כהלכה, ומהם מונחים בכוכים ואף בצורות אחרות (כמו אמבטיות בטון) שיתכן ולדעת רבים מהפוסקים ובכללם מרן רבינו זצוק"ל אין בזה משום קבורה והואיל והמטרה בהוצאת הספרים ישא יוסף להביא דברי והוראות מרן רבינו זצוק"ל לזכות את ישראל במה שהורה זקן ויושב בישיבה הוגה בתורה הקדושה הרי שעתה כאשר הפירצה של קבורה שלא כהלכה הולכת ומתרחבת בכל ארץ הקודש הרי חובה להקדים בראש הספר זעקה לפני יודעי דת ודין ולפני כל מי שיכול לעמוד בפרץ כנגד מה שנעשה מדי יום ביומו שלא כפי הוראת מרן רבינו זצוק"ל ואיתי עמו שאר גדולי ישראל ואף שעדין לא זכינו שהדברים ישמעו להסיר החרפה אולי בירור הדברים יסייע לדבר

המבקש לראות הרחבת דברים בטענות שנגד שינוי הקבורה יכול לעיין במאמריהם של כמה וכמה ת"ח שליט"א והאריכו בזה הרה"ג ר"ג אקסלרוד ר"ג ליכט ועוד ת"ח חשובים לאחרונה הוציא לאור הרה"ג ר"מ קוטקס שליט"א חיבור נוסף אודות הקבורה החדשנית בבטון ובקלקר.

כאמור בשורות דלהלן אנו מבקשים להבהיר דעת מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל בסוגי הקבורה הנהוגים כעת בהרבה מקומות בארצנו הקדושה קבורת קומות כוכים ועוד ומהם דברים שנאמרו מפורש מהם דמכללא איתמר והוספנו תוך שאני מציינים גם דברים שניתן לומר בדעת מרן רבינו זצוק"ל והתפילה שזוכה שיהיו הדברים היוצאים מהלב מסוגלים להסיר ערלת לב ולסייע שיתוקן הדבר כדבעי.

פורסם בקובץ ישורון (כרך מ עמוד קלט) בשם הגה"צ ר"ש דבליצקי זצ"ל שהיתה דעתו להתנגד בכל דרך לקבורה בקומות ועודד את מקורביו למהר לקנות להם קבר אף במקום מרוחק בארץ וכו' והואיל וסבר שאין נחשבת קבורה כאשר מניחים הנפטר בקבורת קומות והיה אומר כי אנשים חוששים לקנות קבר במקום רחוק שמה הנכד לא יעלה לקבר המרוחק אבל "עדיף קבר בלי נכד מאשר נכד בלי קבר" והוסיפו שם בשמו "ולא רצה להכנס בזה בשום מו"מ של הלכה כדי שלא ימצאו פירצות והוראת היתר ואמר יש לסתום הדבר לאיסור בלא להכנס לפלפולים".

וכתב **בישא יוסף** (שם) בנידון דידן, אין זה המצב שעלתה על הפרק הצעה לקבורה מחודשת אלא לדאבון לב כבר נפרצו כל הפרצות ולמעשה נוהגים שלא כהלכה ומרבים בתעמולה המטעה רבים שהדברים שנעשים הינם כהלכה ולפנינו אף עדויות שהיו מעיזים לסלף דעת מרן רבינו זצוק"ל ולכן אי אפשר לאחוז בפלך השתיקה ועלינו לומר האמת כמות שהיא.

שינוי סדרי קבורה וקבורה בקומות: לגופים הרבנים הרשמיים הבינו כי הם חייבים גם לבקש הסכמות

מגדולי ישראל ולכן פנו למרן רבינו הגר"ש זצוק"ל וכך היתה ההצעה לבנות בנין ע"ג עמודים ובכל קומה וקומה ימלאו חללים בתוך הבטון של עפר לצורך קבורה העפר עצמו יהיה מחובר ע"י ארובות המלאות אף הם בעפר עד לקרקע בכל עת והנפטר יוטמן בעפר זה אלא שהעפר בו נטמן המת הינו בגובה ולא על פני הארץ, בעקבות האדריכלים מציעי ההצעה פנה בשנת תשמ"ו מנהל הח"ק קהילת ירושלים הר"ר שלוי שכנא רותם ז"ל למרן רבינו זצוק"ל בשאלה אם מותר לעשות כן.

תשובת מרן זצוק"ל בכתב היתה כנגד קבורה בקומות הואיל ואינה קבורה בתחתיות ארץ וגם יש בה שינוי מנהג כמו שיפורט בהמשך אולם בתוך הדברים הוא מתייחס גם לכך שבקבורת קומות מניחים נפטר על גבי נפטר בקומה שמתחתיו וגם זה שינוי ממנהגי הקבורה ומדבריו אנו למדים שמה שנקרא כיום קבורת מכפלה להטמין נפטר בקרקע ומעליו נפטר שני הינו שינוי ממנהגי הקבורה שנהגו כן בארה"ק ואסור לעשות כן, אפילו תוך כדי הפסק וחציצה בין נפטר לנפטר ומדברי תשובות של מרן רבינו זצוק"ל ומפעולות אחרות בנושא אנו למדים כי חובת קבורת מתי ישראל בלא שינוי הינה מהדברים שמרן רבינו הגר"ש זצוק"ל עסק והורה בהם בצורה ברורה כולל ביחס לקבורה זו עד שהורה אף להוציא נפטר מ"קבר כזה".

ע' **בישא יוסף** (ח"ב יו"ד ח"א ס"י סד) שכמעט כל הראשונים והפוסקים סבורים כי מצות קבורה הינה מן התורה וכמבואר ברמב"ם פרק ד' מהלכות אבל ו**בטור ובשו"ע** סימן שסב ובחינוך מצוה תקלח מצוה לקברן ביום המיתה ואפשר לומר לפי זה, דאף לפי האיכא דאמרי בגמרא סנהדרין שם שאין מקור מפורש בתורה לקבורה אלא שיש רמז לקבורה בתורה חשיב דקבורה היא דין תורה ונפרט אם נאמר שפוסקים כת"ק ראה **כתב סופר** (יור"ד סי' קטט ד"ה ויש להוסיף).

וע"ע ספר המפתח רמב"ם מהדורת פרנקל ריש פ"ב מהל' אבל בהמשך הסתפקה הגמ' בטעם חובת הקבורה אם הינה משום בזיון או משום כפרה והיא איבעיא דלא איפשטא ונפק"מ למי שציווה שלא יקברוהו דאי הוי משום כפרה שומעים לו דאינו רוצה כפרה אולם אם מטעם בזיון, לאו כל כמיניה וכתב הרמב"ם בהלכות אבילות פרק י"ב הל' א אם צוה שלא יקבר אין שומעים לו, שהקבורה מצוה שנאמר כי קבור תקברנו ובשו"ת הרדב"ז ח"ב ס"י תשפ חידש דאף למאן דאמר שקבורה משום כפרה אם ציווה שלא לקוברו אין שומעים לו אלא שלמרות הקבורה אין לו כפרה כיון שלא רצה בה.

ובביאור ענין הבזיון שיש בהעדר קבורה כתב רש"י שטעם הקבורה שלא יתבזה לעין כל שיראוהו מת ונרקב ונבקע וענין הכפרה בקבורה כתב רש"י כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו, שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות, וכעין זה כתב בחידושי הר"ן סנהדרין מו ע"ב והך כפרה דאמרינן שקבורת קרקע היא המכפרת היינו משום שמתמינן אותו בתחתיות ארץ והיא הכנעה גדולה שבהיותו חי היה מושל על כל מיני הבעלי חיים.

גדרי קבורה בקרקע כאמור מן הפסוק המלמדנו דין קבורה אנו למדים גם שהקבורה צריכה להעשות בקרקע, וכלשון הטור ביו"ד ריש ס"י שסב ז"ל אמר רבי יוחנן מניין לקבורה מן התורה פי שצריך לקוברו בקרקע ואל יתנו בארון ויניחנו כן ת"ל כי קבור תקברנו לפיכך

הנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר משום שמלין המת אלא

צריך לקבורו בקרקע.

מהני, משום שצריך כי עפר אתה ואל עפר תשוב, וא"כ ה"ה בבנין שע"ג הקרקע אף שהעפר הוא עכשיו מחובר לקרקע עולם, משמע מדברי הר"ן שצריך להיות דוקא בתוך קרקע עולם שהיה מחובר מעולם.

האם רצוי לעשות קבורה בקומות

שאלה. אשה שבתה נפטרה עליה בחייה, והיתה הולכת לקברה יום יום, ולאחר פטירתה השאירה צוואה שיקבורה מעל גבי קבר בתה, ואם לא שלא יקבורה, האם יקבורה מעל גבי קבר בתה? תשובה. כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד (מסכת סנהדרין דף מו עמוד ב) יש לחלק בין שלושה סוגי קבורות, א. קבורה בתוך מערה, דהיינו שחופרים בתוך המערה קבורה זה מעל זה, אך הקומות אינו מעשה אדם, אלא שחופרים בתוך הר זה למעלה מזה. ב. כאשר קברו בשטח מסוים, ואז מכסים את השטח בעפר, ומתחילים לקבור מחדש. ג. לבנות בנין של מספר קומות מבטון מזוין, ובכל קומה שופכים אדמה בגובה מטר וחצי, וכך לקבור את המתים.

קבורה משום כפרה ולכן יש להטמינו בארץ

וכן כתב מו"ח מרן הגר"י ש אלישיב שליט"א (קובץ תשובות ח"ב סימן מד) שאין לעשות כן, והטעם דאמרינן בסנהדרין דף מו ע"ב קבורה משום כפרה כי היכי דתהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות, משמע דלפי טעמא דקבורה משום כפרה יש צורך לקבור בתחתיות ארץ, זאת ועוד ההצעה לבנות בתי קברות בבנין של מספר קומות היא שינוי ממנהג הקבורה שנהגו עד כה, ובשו"ת דודאי השדה (סימן ל) כתב דמנהג דמתים הוא חמור משאר מנהגים. ואף שבחז"ל נהגו לקבור זה על גבי זה, ודאי אין דנין מאי אפשר לאפשר, דשם ניתן ליהודים מטעם המלכות שטח מצומצם לקבורה, אבל במקום שיש אפשרות, אין לשנות מנהג הקבורה מדור דור. ובמקומותינו יש מספיק מקום לקבורה, גם אם יצטרכו לקבור מחוץ לעיר.

שיעור הפרש בין קבר לקבר

והנה כתב הטור (יו"ד סימן שסב) אין נותנין שתי ארונות זה על זה, ואם נתן כופין העליון שיפנה, שאין נוהגים בזיון במתים, ודוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים אבל אם יש ביניהם עפר ששה טפחים מותר. ובבית יוסף כתב שמהרמב"ן בספר תורת אדם משמע שדי בשלושה טפחים.

והב"ח כתב בשם תשובה לגאון דשיעור ששה טפחים בעינן אבל לא פחות, משום דבעינן לכל אחד תפיסתו דהיינו שלשה לזה ושלשה לזה, ובכאן קהילת קודש קראקא, דהקברות הוא ברחוב היהודים דאי אפשר לנשאו חוץ לרחוב מפני הסכנה, ונתמלא בית הקברות עד שהוצרכו לשפוך עפר על הקברים הישנים ולקבור שם מחדש ואין שיעור כדי תפיסה לכל אחד ואחד לעליון ולתחתון ואף על פי כן מקילין לקברם זה על זה לאו שפיר עבדי דאפילו אי אפשר לקבור במקום אחר אסור לקבור זה על זה, אלא בדאיכא ששה טפחים ביניהם.

וכתב הפתחי תשובה (סק"ג) שבשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן צה) כתב על דבר הרחקת המתים אף שהדין פשוט ומבואר בטור ששיעור הרחקת מתים בין זה לזה הוא ששה טפחים, מ"מ פוק חזי מה עמא דבר, שקוברין זה אצל זה וזה על גבי זה אף שהוא שלא ע"פ הדין, נ"ל דנתפשט המנהג לפי שלא לנו ניתן הארץ רחבת ידים לפנינו וכמה השתדלות צריכין בכל המקומות ליתן לנו קצת מקום ודי לעמוד בשלנו במקום מצומצם ודינים אלו לא נאמרו אלא במקום שהארץ רחבת ידים לפנינו.

קבורה בבנין רב קומות

והנה בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן קס) כתב שאפשר לקבור אף כשבנו בנין רב קומות, ורוצים לקבור בתוכו, ובתשובה שלאחר מכן חזר בו, והביא ראיה מדכתב הר"ן בחידושו לסנהדרין דף מו ע"ב וז"ל: רמז לקבורה מן התורה, כלומר שצריך קבורת קרקע, ואין אדם יוצא מידי חובת קבורה אלא בקבורת קרקע, ולא שתהא הקבורה ממש בקרקע שלא יצא יד"ח אם יקבור ארונו בקרקע, אלא הכוונה בקבורת קרקע, מפני שהוא תכלית הענין שאין לך גניזה גדולה הימנו, וכן ה"י מנהג התלמוד בקבורת הכוכין שהיו נותנין שם המת כשהוא מונח בארון, אבל מפני שאמר הכתוב כי עפר אתה ואל עפר תשוב ואמרו בהגדה שהעפר הוא רפואתו טוב לקיים בו קבורת קרקע ממש שלא בהפסק וכן מנהגינו בגרוני ובגלילותיה, ע"כ לשון הר"ן.

ומדברי הר"ן האלו הוכיח הבית יצחק דתלוש ולבסוף חיברו לא

לסיכום

היוצא לנו מכל הנ"ל, א. שקבורה במערות על גבי קומות בתוך הרים שאינו מעשה אדם, היא הקבורה שהיתה נהוגה מקדמת דנא ובהאם מרחיק בין קבר לקבר כדין, אין בזה ספקא דדינא ומותר. ב. לשפוך עפר על גבי קרקע בגובה ששה טפחים, בזה כתבו הפוסקים שמותר, ומ"מ כתב מו"ח שזה רק במקום שאין מקומות קבורה. ג. לגבי קבורה בבנין בקומות, בזה יש עוד נידון כיון שזה תלוש ולבסוף חיברו, ובהאם כתב הבית יצחק לשיטת הר"ן שאין זה קבורה בקרקע עולם. ואף אם יחברו לקרקע בתולה, מ"מ נשאר הטעם שאין לשנות מהמנהג הנהוג לקבור מקדמת דנא ע"כ דברי החשוקי חמד (שם).

לאחר שנת תש"פ - הנזילות הנוראות של דם

ושומנים ממבני קומות

ע' קובץ היכלא (ח"י עמ' שנח) כבר נודעו הנזילות הנוראות של דם ושומנים ממבני קומות אצל כמה חברות קדישא שהתגלו משנת תש"פ ואילך. הן אצל ח"ק של בני אשכנז, והן ח"ק של בני ספרד, הן בירושלים והן בשאר ערים ברחבי הארץ. מי שיראה את הנזילות הנוראות הללו ויבין את שורש הבעיה שלא ניתנת לפתרון, לא יוכל להתיר קבורה זו. וזאת מציאות חדשה שלא הובאה לדיון אצל אף לא אחד מהרבנים שדנו בענין. ולכן א"א להביא ראיה כלל מדעת שום רב שלא ידע על כל זה, ומאידך כל הרבנים וכלל הציבור שהובאה לידיעתם מציאות זאת הסכימו עם הדברים בפה מלא, יודגש שמעבר לביזיון הנורא של כבוד המת וגם בקומות שלא התגלו שום נזילות הרי שדבר זה העלה והציף בעיה שהיתה ידועה היטב למתכנני הבניה הזאת אלא שהם הסתירו זאת, שאין שום אפשרות להפריד בין הגשמים לבין נזולי הנפט, דהיינו לגרום שנוזלי הנפט ישארו בקבר ואילו שהגשמים יצאו החוצה, הם לבדם בלי נזולי הנפט ולזה תיכננו פתרונות לקומות ופתרונות לכוכים אבל כולם מבלי יוצא מהכלל אינם לפי ההלכה וזה עצמו סיבה שקבורה זו אינה קבורה כהלכה ולפי רוב ככל הפתרונות גם חובה לפנות המתים משם.

ניתן לקבל הגיליון במייל לתרומות, הערות והארות 0533163916

"קו בארבע אמות" 0722-549-661

דף היומי (ענייני הלכה) בבא בתרא בשלוחה 1,2

שיעור יומי על ענייני חו"מ בשלוחה 6,8